

OBNOVA VENKOVA, SOUČÁST ÚZEMNÍHO ROZVOJE

MALÁ POCTA DLOUHOLETÉMU BARDOVI OBNOVY VENKOVA

*Územní rozvoj, chápaný jinými slovy jako rozvoj hodnot území, je široké téma. Zahrnuje také péči o venkov, o jeho charakter i hodnoty. Z tohoto důvodu redakce časopisu požádala o rozhovor místopředsedu Spolku pro obnovu venkova Ing. arch. Jana Floriana, který byl v loňském roce oceněn uvedením do **Síně slávy – pocta za rozvoj venkova**¹⁾ za celoživotní přínos českému venkovu, zahájení národního Programu obnovy venkova, propagaci soutěže Vesnice roku a osobní nasazení při vzniku evropského Programu rozvoje venkova včetně nastartování programu LEADER v České republice.*

Stručně úvodem

S Janem Florianem jsem se poprvé setkal 2. května 1990 v Odboru územního rozvoje Ministerstva životního prostředí České republiky, který už s ohledem na svůj název nebyl zaměřen pouze na územní plánování. Naším kolegou byl i Ivan Dejmal, od 20. února 1991 ministr životního prostředí. Díky jejich úsilí byl připraven Program obnovy vesnice, projednaný vládou České republiky dne 29. května 1991. Ivan Dejmal se stal prvním předsedou Spolku pro obnovu venkova, založeného 1. června 1993. V roce 1998 byl Program obnovy vesnice nahrazen Programem obnovy venkova. Jan Florian se s velkým nasazením a soustavně věnuje obnově venkova dodnes, proto má smysl seznámit se s jeho zkušenostmi i poznatky z úsilí o obnovu venkova.

Jak vznikl a jak se vyvíjel tvůj vztah k venkovu?

Těžká otázka. Protože sám nejsem z vesnice. Narodil jsem se v Brně a žil jsem v Žabovřeskách – to je z části také takový „lont“, v brněnském „hantecu“ = venkov. Skoro všichni spolužáci v základní škole měli dědečky a babičky na venkově, já ne. Jezdili tam na prázdniny a moc jsem jim to záviděl. Aspoň babička z matčiny strany pocházela z Klopiny (u Úsova v Olomouckém kraji, dnes kolem 600 obyvatel), později žila v Opavě, odkud jejich rodina utekla do Brna po záboru pohraničí Německem – jinak by mamínčini dva bratři museli do wehrmachtu). Z ven-

kova byl také dědeček, který pocházel z Holubic (u Rousínova v Jihomoravském kraji, dnes kolem 1 200 obyvatel). Odtud odešel pěšky do Brna na gymnázium. Byl sice ze sedlácké rodiny, ale mezi 12 dětmi byl, myslím, předposlední, takže měl jít na panáčka. Nakonec si vzal babičku z Kroměříže a stal se z něho poštovní úředník, maturita mu stačila. Poštovní úředník byl tehdy pod definitivou a mohlo se odejít do důchodu na vlastní žádost po odsloužených letech, což děda rád udělal. Venkovanství v něm zůstalo – staral se pak hlavně o zahradu a králíky. To bavilo i mně. Táta byl „oldskaut“, takže jsme od malička chodili na výlety do přírody. V Brně jsem studoval architekturu. Končil jsem se specializací urbanismus a územní plánování. S tím velmi souviselo životní prostředí a venkov. Tuto agendu jsem dostal na Jihomoravském kraji, kde jsem po návratu z vojny nastoupil, na starost. Je to už dostatečná anamnéza?

Kdy ses poprvé setkal s tématem obnovy vesnice nebo venkova?

Tehdy nebyla na programu ani tak problematika venkova, ale spíše krajiny. Nevěděli jsme, jak donutit velké zemědělské podniky, aby zmenšily hony a respektovaly potřebu zvýšení biodiverzity. Zdálo se nám to nejdůležitější. Hledali jsme proto vhodné nástroje územního plánování. Kolegové z tehdejšího Agroprojektu v Brně (Ing. arch. Löw & spol.) vymysleli tzv. územní systém ekologické stability krajiny (kombinace biocenter a biokoridorů), který se po sa-

metové revoluci prosadil do nových zákonů o územním plánování (zahrnují se do závazných částí územních plánů) a o pozemkových úpravách (předávají se do vlastnictví obcí).

V této „perestrojkové“ době byly otevřeny hranice s Rakouskem. Uprostřed roku 1989 dohodla zemská vláda Dolního Rakouska s Jihomoravským krajem akci „Obnova vesnice nezná hranice“, což byl poznávací zájezd starostů obou zemí po příhraničních vesnicích v Dolním Rakousku a na jižní Moravě. Když to bylo dohodnuto, tak se to uskutečnilo. Na hranicích české a rakouské starosty nikdo nekontroloval, autobus ani nezastavil, pohraničníci jen salutovali. Tehdejší hejtman Dolního Rakouska Erwin Pröll na posledním sedadle autobusu nabádal rakouské novináře, aby o tom napsali, že to už brzo bude bez kontrol pro všechny. Měl pravdu. Tak to pro mě bylo první setkání s obnovou vesnice.

Co a proč tě na tématu obnovy venkova zaujalo?

Hlavně slogan hejtmána Prölla, který pořád zdůrazňoval starostům: „Bez peněz není muziky!“ Jejich program obnovy vesnice byl založen na tom, že nejprve se musí obec prostředky ze svého rozpočtu nebo svépomocí účastnit a teprve potom může očekávat dotaci. Slovy českého přísloví „Pomoz si sám a bude ti pomozeno!“ Nestačí však jen finanční řešení, obnova musí být také srdeční záležitostí, je potřebné posilovat hrdost na svou vesnici a pospolitost jeho obyvatel. Aby se všich-

1) Viz např. <https://www.asz.cz/cs/partnerske-organizace/spolek-pro-obnovu-venkova-cr/sin-slavy-venkova-ma-noveho-laureata-za-pomoc-obcim-s-dotacemi.html>, zkráceně <http://jdem.cz/ffivr3>

ni dohodli, co vlastně chtějí – k tomu sloužil tzv. Program obnovy vesnice. Z dnešního pohledu strategický dokument, ale vždy hlavně společný, komunitně projednaný a zastupitelstvem schválený program. Jak jsem si později uvědomil – demokracie je tam, kde se víc domlouvá, než hlasuje.

Prvním ministrem životního prostředí po sametové revoluci v listopadu 1989 byl Bedřich Moldan, který nebyl pro pokračování předchozího komunistického paternalismu a řízení všeho z centra. To platilo i pro dotace. Uznával se slogan „Mysli globálně a jednej lokálně“, ale já dodávám – musí být z čeho (v případě venkova zejména na lokální úrovni). Tomu měla napomoci zdůrazňovaná subsidiarita – to znamená nejen se dole dohodnout, ale dostat tam i prostředky, o nichž mohou obce samostatně rozhodovat. Nic ale tehdy nenavštěvovalo tomu, že by stát posílil finančně venkovské obce jen tak.

Vytvoření jednoduchého národního programu obnovy vesnice (většina akcí byla tehdy dotována do 50 % nákladů) ministr akceptoval – viděl v něm naději pro krajinu i pro obnovu malých obcí, které nebyly označeny jako střediskové²⁾ a z hlediska rozpočtů i stavební politiky byly za předchozího režimu diskriminovány. Trval však na tom, aby jeho spolupředkladatelem do vlády byli ministr zemědělství Bohumil Kubát a ministr pro hospodářskou politiku a rozvoj Karel Dyba. To se nám později vyplatilo – když se hledaly finanční prostředky ve státním rozpočtu, tak se za něj postavil Zemědělský výbor České národní rady, v němž tehdy působil první laureát Sině slávy Ing. Jiří Vačkář. Poslanci tohoto výboru na jeho doporučení navrhli první prostředky z položky Veřejná pokladní správa, později výbor prosadil novou položku rozpočtu Program obnovy venkova. Tento název programu platí dodnes. Jednu chvíli byl program z Ministerstva zemědělství i financován. Později gesci za něj převzalo nově vzniklé Ministerstvo pro místní rozvoj jako věčný pokračovatel Ministerstva pro hospodářskou politiku a rozvoj. Dnes je většina dotačních prostředků poskytována z rozpočtů krajů.

Jak chápeš venkov, jak bys jej charakterizoval?

Po pravdě řečeno definici venkova jsem se vždy spíše vyhýbal. Nemyslím si, že každé řešení, neřku-li finanční, které musí vždy být flexibilní, přesnou definici potřebuje. V programu jsme podporovali hlavně obce do 3 000 obyvatel, aby se tam dostaly i velké moravské vesnice. Dnes i díky Bruselu, který venkov pro potřeby programu LEADER a Komunitně vedený místní rozvoj (angl. zkratka CLLD) definoval tak, že obec v působnosti místní akční skupiny, musí mít méně než 25 tis. obyvatel, chceme z evropských dotací podporovat také venkovská města, zejména jejich historická jádra, která třicet let po sametové revoluci stále významně investičně zaostávají.

Dobré sémantické východisko, které umožňuje český jazyk, nastínil místopředseda Spolku pro obnovu venkova Bohuslav Blažek, se kterým nás od vzniku Programu obnovy vesnice/venkova pojí velmi přátelské vztahy, na přednášce koncem minulého století v Bavorsku. Tam zaujal posluchače tím, že za venkov označil vše, co je venku z města. Podobně venkov definuje vládou nedávno schválená Strategie regionálního rozvoje na léta 2021–27 z dílny Ministerstva pro místní rozvoj. V na ni navazujícím materiálu „Územní dimenze v operačních programech 2021+“ jsou však z venkova vyloučeny metropolitní území a aglomerace, které mají vymezovat kraje. To podle mého názoru neodpovídá realitě, protože i v těchto územích suburbánní venkov s významnou zemědělskou krajinou (hlavní znak venkova) a malými obcemi objektivně existuje. Toto vyloučení jsme proto v připomínkách spolku z ledna t. r. museli odmítnout.

Obnova čeho? Něčeho, co bylo zničeno? Oslabeno? Venkova před kolektivizací?

Tak venkov jsem v předchozí otázce vydefinoval, takže územně je to jasné. Samozřejmě obnova toho, co bylo zničeno. Po sametové revoluci jsme mysleli hlavně na to, co pokazilo nesprávné pojetí střediskové soustavy osídlení, a jak kolektivizace a bezo-

hledný rozvoj velkých zemědělských podniků v posledních letech před sametovou revolucí zničily krajinu. Co bylo oslabeno – pospolitost a svěpomoc ve venkovských obcích a reálná možnost rozhodování o věcech i v těch nejmenších obcích. Často se ztratilo sebevědomí venkova, a jak jsme si později uvědomili – ze všeho nejdůležitější akceptace rodiny, vesnické pospolitosti a morálních hodnot.

Jak vnímáš obnovu venkova ve vztahu k obecnému pojmu územní rozvoj = rozvoj hodnot území?

Obnova venkova je součástí územního rozvoje. Ten by nepochybně měl podporovat hodnoty území, mohou ale nastat střety, pak půjde spíše o roli koordinační. Nebo, a takto to bylo vnímáno, když bylo územní plánování v gesci Ministerstva životního prostředí, o roli ochrannou a regulaci. Jakýkoliv rozvoj může mít své stránky územní, ekonomické, sociální či environmentální. Pohled na ně z pohledu hodnot (jakých?) se může lišit.

Proto bych rovnítko mezi územní rozvoj a hodnoty území nekladl. Přidržel bych se raději pojetí územního plánování jako fyzického plánování s funkcí spíše regulační vůči někdy až živelnému rozvoji ekonomickému, či sociálnímu v zájmu mj. také environmentálních požadavků. To neznamená, že by nebylo možné tyto stránky ovlivnit v rámci tradičního regionálního plánování s cílem vyrovnávání rozdílů zaostávajících regionů nebo i jiného, zcela účelového, např. sektorového nebo podnikového plánování. Termín „územní rozvoj“, bych ponechal pro výsledek všeho tohoto plánování v území, ať už kladný nebo záporný.

V čem spočívá hodnota venkova, jak tuto hodnotu rozvíjet?

Poslední, velmi těžká otázka. Nezbyvá, než na ni jednoduše odpovědět. Na venkově vymezeném podle kritérií Leader/CLLD žije více než 56 % obyvatelstva republiky. Zaujímá zhruba 90 % jejího území. Většina obyvatel venkova si váží přirozené rodiny

2) Viz středisková soustava osídlení, např. <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6544450>; https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=72273; http://www.suburbanizace.cz/slovnicek/strediskova_soustava.htm

muže, ženy a děti. Proto se v něm rodí podstatně více dětí, než ve městech. Jejich migrace do měst podporuje i jejich rozvoj a ekonomiku celé republiky. Hlavní hodnota venkova spočívá v jeho potenciálu zajistit obživu všeho obyvatelstva. Vůči městům plní také rekreační funkce. Český venkov je dostatečně sebevědomý a vzdělaný, aby si o svých věcech mohl subsidiárně a demokraticky rozhodovat sám. Stačilo by tyto hodnoty venkova uznat.

Pro venkov je důležité znovu otevřít otázku rozpočtového sdílení daní ve prospěch venkovských obcí. Pokud jde o dotace, současné krajské programy obnovy a rozvoje venkova jsou motivující a pružné, měly by pokračovat. Na úrovni centra, pokud se to podaří i z evropských zdrojů, by měly být podpořeny nejchudší oblasti koncentrující se do venkovských území bývalých Sudet vysídlených po 2. světové válce, a to nejen tam, kde se na-

cházejí sociálně vyloučené lokality ale ve všech směrech, které vyvedou tyto oblasti z celkové dlouhodobé chudoby a nastartují nové ekonomické aktivity. Důležitá je podpora oživení center historických venkovských měst a plošně také urychlené budování územních systémů ekologické stability, zeleně a vodních prvků všude tam, kde již byly provedeny komplexní pozemkové úpravy a potřebné pozemky převedeny do vlastnictví státu.

Text jako korespondenční rozhovor s Janem Florianem připravil Martin Tunka.

ENGLISH ABSTRACT

Regeneration of rural areas as part of spatial development: a little homage to a bard of rural regeneration; an interview with Jan Florian, by Martin Tunka

Spatial development, also understood as development of values in territories, is a broad subject. It includes care for rural regions, their character and values. For this reason, the editors asked architect Jan Florian, deputy chairman of the Association for Rural Renewal, for an interview. Last year, Mr. Florian was inducted into the Hall of Fame — Tribute for Rural Development for his lifelong contribution to Czech rural development, initiation of the Programme of Rural Regeneration, endorsement of the competition Village of the Year, and personal efforts in promoting the European Rural Development Programme inclusive of the national LEADER programme in the Czech Republic.